

UOT 002

P.F.Kazimi, O.B.Usubaliyev

Bakı Dövlət Universiteti

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu

pkazimi@mail.ru, usubaliyev.orxan@mail.ru

MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCANDA KİTAB MƏHSULLARININ TİRAJ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: kitab bazarı, kitab-oxucu münasibətləri, tiraj problemi, kitab yayımı, kitab nəşri

Məqalədə müstəqillik illərində Azərbaycanda kitab məhsullarının tiraj xüsusiyyətləri geniş təhlil olunur. Məqalədə bu sahədə mövcud olan problemlərin həlli yolları təhlil edilir. Bu problem ətrafında vacib hesab olunan həll variantları araşdırılır. Bu problemin həlli istiqamətində nəşriyyatların və dövlətin həyata keçirdiyi işlər işıqlandırılır. Məqalədə problemin əsas mahiyyəti təhlil edilir. Məqalədə kitab məhsullarının tiraj xüsusiyyətləri probleminə kitab nəşri və kitab yayımı məsələlərinə də yer verilir. Məqalədə həmçinin problemin statistik analizi (cədvəl şəklində) və problemin kontent analizi verilir. Məqalədə sovet hakimiyyəti dövrü ilə müstəqillik illərində Azərbaycanda kitab məhsulunun tirajı müqayisə edilir. Məqalədə həm də nəşriyyat-kitab-oxucu münasibətlərinin problemin həllində vacibliyi izah olunur.

П.Ф.Казими, О.Б.Усубалиев

ТИРАЖНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КНИЖНОЙ ПРОДУКЦИИ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Ключевые слова: книжный рынок, отношения между читателями и книгами, проблема тиража, книгораспространение, книгоиздание

В статье подробно анализируются особенности обращения книжной продукции в Азербайджане в годы независимости. В статье анализируются пути решения проблем в этой области. Рассмотренные важные варианты решения этой проблемы исследуются. В целях решения данной проблемы освещены работы, проводимые издательствами и государством. В статье анализируется основная суть проблемы. В статье рассматриваются вопросы книгоиздания и книгораспространения в проблеме особенностей тиража книжной продукции. Также в статье приводится статистический анализ проблемы (в виде таблицы) и контент-анализ проблемы. В статье сравнивается обращение книжной продукции в Азербайджане в период советской власти и в годы независимости. В данной статье также объясняется важность отношений издатель-книгочитатель в решении этой проблемы.

P.F.Kazimi, O.B.Usubaliyev

CIRCULATION FEATURES OF BOOK PRODUCTS IN AZERBAIJAN IN THE YEARS OF INDEPENDENCE

Keywords: *book market, book-reader relations, circulation problem, book distribution, book publishing*

This article extensively analyzes the circulation characteristics of book products in Azerbaijan during the years of independence. The article analyzes the ways of solving problems in this field. Considered important solution options around this problem are being investigated. In order to solve this problem, the works carried out by publishing houses and the state are highlighted. The main essence of the problem is analyzed in the article. The article deals with issues of book publishing and book distribution in the problem of circulation characteristics of book products. The article also provides a statistical analysis of the problem (in the form of a table) and a content analysis of the problem. The article compares the circulation of book products in Azerbaijan during the period of Soviet rule and the years of independence. This article also explains the importance of publisher-book-reader relations in solving this problem.

Giriş

Sovet hakimiyyətinin dağılması ilə milli dillərdə ədəbiyyatın nəşri genişləndi. Bu prosesini bütün postsovet respublikalarında müşahidə etmək olar. Çap məhsullarının tematik əlamətlərinin genişlənməsi ilə yanaşı, senzura aradan qaldırıldı və kitab məhsulunun tiraj xüsusiyyətləri də əsaslı şəkildə dəyişdi. Sovet hakimiyyətinin kitab nəşri siyasəti ayrıca bir neçə tədqiqatın obyektidir. Lakin milli dövlətlərin yaranması ilə dəyişən kitab nəşri və tiraj problemləri müxtəlif respublikalarda, müxtəlif metodlarla həll olunmağa başladı. Bəzi respublikalarda sovet mirası olan və böyük tirajlarla çap olunmuş siyasi və humanitar ədəbiyyat dövriyyədən çıxarılır və utilizasiya olunur, bəzi respublikalarda kitab çatışmazlığı səbəbindən kitabxanalar bağlandı, orta məktəblərdə, universitetlərdə dərslük problemləri ilə qarşılaşdılar.

1980-cı illərdən Azərbaycanda elmi-kütləvi (eləcə də humanitar elmlər üzrə) kitab nəşrinin tirajında dövlətin ideoloji xüsusiyyətləri özünü ifadə edirdi. Məsələn, 1982-ci ildə çap edilmiş C.S.Quliyevin “İki dünya, iki həyat tərzini” kitabı 1000 nüsxə ilə, M.Cəlilovun “Məişət, ənənə və ateist tərbiyə” adlı elmi-kütləvi kitabı 500 nüsxə ilə, 1984-cü ildə çap olunan “Bəzi psixi və təbii fizioloji hadisələrin elmi izahına dair” kitabı 500 nüsxə ilə, T.Bünyadovun “Qızıl qaya” əsəri 10 min nüsxə ilə, E.Hacıyevin “Ömrü nəyə həsr edək” əsəri 7 min nüsxə ilə, 1986-cı ilə çap edilən V.Ə.Paşayevin “Elmi qabaqgörənlik” əsəri 500 nüsxə ilə, B.Çərkəssovun “Beynəlmiləl tərbiyə və incəsənət” kitabı 7 min nüsxə ilə buraxılmışdır [3; 4; 5]. Çap məhsullarının yuxarıda göstərilən tirajları

heç bir elmi, iqtisadi təhlilə uyğun gəlmir. Belə bir mənzərə yalnız dövlətin ideoloji xüsusiyyəti ilə izah oluna bilər.

Müstəqilliyin əldə olunması ilə Azərbaycan Respublikasında da milli nəşrlərin genişlənməsi ilə yanaşı, sovet mirası tədricən dövrüyyədən çıxır, əlifba islahatı isə yeni və radikal tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edirdi.

Problemin mahiyyəti. Belə hesab edilir ki, kitab məhsulunun tirajı əsas etibarlı ilə ölkənin istehlak bazarı əsasında müəyyənləşir. İstehlak bazarında süni istehlakın yaradılması, müxtəlif marketing texnologiyasının təsiri ilə bazar yaratmaq və s. müxtəlif metodların tətbiqindən xəbərdar olsaq da, sabit inkişafın göstəricisi olaraq istehlak bazarı anlayışı və Azərbaycanda kitab məhsullarının tiraj problemini araşdırmağa çalışsaq. Kitab məhsulunun tirajı istehlak bazarından asılıdır və onu müəyyənləşdirən istehlak bazarı isə bir neçə amildən asılı ola bilər. Bu asılılıq aşağıdakı göstəricilərdən asılıdır:

1. Ölkə əhalisinin sayı
2. Əhalinin savadlılıq səviyyəsi və ya aktiv oxucu kontingenti
3. Əhalinin dil xüsusiyyətləri
4. Əhalinin alıcılıq qabiliyyəti
5. Kitab yayım kommunikasiyalarının mövcud olması

Bu amillərin məcmusu ölkədə kitab məhsulunun tipologiyasından asılı olaraq tirajlarını müəyyən etməyə əsas verir. Müstəqillik illərində müxtəlif problemlərlə qarşılaşan kitab nəşri və kitab yayımçılığı Azərbaycan dövlətinin düzgün milli siyasətinin nəticəsi olaraq sabit duruma gətirildi və istehlak bazarının tələblərinə cavab vermək səviyyəsinə çatdırıldı. Azərbaycan əhalisinin sayı və əhalinin savadlılıq səviyyəsi dinamik inkişaf edən statistika ilə özünü göstərir. Azərbaycan bu göstəricilərdə Şərqi Avropa ölkələrindən bəzi əlamətlərə görə hətta irəlində gedir. Sadalanan beş xüsusiyyətin üçüncüsü Azərbaycan kitabçılıq mədəniyyətinin formalaşmasında, inkişafında və bugünkü informativ mühitinin ifadə olunmasında mühüm rol oynayır.

Məlumdur ki, XX əsrdə Azərbaycanda üç dəfə əlifba islahatı keçirilib və bu da öz növbəsində kitab məhsulunun yenilənməsini, yeni nəslin əvvəllər çap olunmuş kitab məhsulundan istifadə edə bilməməsi kimi texniki problemlər yaratmışdır. Əgər buna Sovet hakimiyyətinin ideoloji dövlət olması, humanitar sahələrdə çap olunmuş kitab məhsullarının az bir müddətdə məzmunca köhnəlməsi və dövrüyyədən çıxması hallarını da nəzərə alsaq, ümumi mənzərənin ürəkaçan olmadığını görürük.

Müstəqilliyin ilk illərində bu problemləri həll etmək mümkün olmadı. Düşmənin işğalı, iqtisadi tənəzzül, yeni ideoloji platformanın olmaması kitabçılıq işinə, onun tirajına, yayımına mənfi təsir edirdi. Əhalinin alıcılıq qabiliyyətinin aşağı olması, başqa ölkələrdən gətirilən kağız və digər poliqrafiya materiallarının qıtlığı kitab nəşri və yayımı işinin geriləməsinə səbəb olmuşdur. Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanda hakimiyyətə gəlməsi ilə bir sıra

yeniliklər baş verir, hər şeydən vacib isə insanlarda ümid yaranırdı. Dövlət üzərində, dövlətin büdcəsində böyük maliyyə yükü olan “Azərkitab” özəlləşdirməyə verilir, dövlət kitab nəşri siyasətində ünvanlı layihələrə üstünlük verilməyə başlayır. İslahatların nəticəsi olaraq Azərbaycanda nəşriyyat-poliqrafiya avadanlığı yenilənir, yeni texnologiyalar gətirilir, azərbaycanlı mühəndislər qabaqcıl Avropa nəşriyyatlarında təcrübə keçərək yerli mətbəələrdə fəaliyyətə başlayır [6].

Dövlət kitab çapı sahəsində öz prioritetlərini müəyyənləşdirir və bu istiqamətə yönəldilmiş layihələri dəstəkləyir, onlara maliyyə vəsaiti ayırır və təmənnəsiz yayımını təşkil edir. Dövlətin kitab çapı sahəsində və nəşriyyat-poliqrafiya sənayesinin dəstəklənməsi istiqamətində ilk və çox əhəmiyyətli layihəsi orta məktəb dərslərinin dövlət hesabına çap edilməsi və məktəb kitabxanaları vasitəsi ilə məktəblilərə pulsuz paylanması oldu. Bu, alimlərin, pedaqoqların kitab tərtibatçısı kimi, nəşriyyat-poliqrafiya müəssisələrinin isə sənaye və istehsalat sahəsi olaraq dəstəklənməsinə və inkişafına səbəb oldu [1].

2003-cü ildən başlayaraq Azərbaycan iqtisadiyyatının dirçəlməsi və inkişafı kitab mədəniyyətində də özünü göstərməyə başladı. Azərbaycan dövləti dünya və milli klassiklərimizin əsərlərini latın qrafikasında yeni və nəfis nəşrlərinin sifarişçisi oldu. Dövlət böyük tirajlarla klassiklərin kitablarını məktəblərə və kitabxanalara pulsuz yayımını təşkil etdi və bununla da kitab istehlakında mövcud olan böyük boşluğu doldurmuş oldu.

Problemin statistik analizi. 2010-cu ildən etibarən Azərbaycanda kitab məhsulunun tirajlanmasında bir tendensiya müşahidə olunmağa başlayır. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, Sovet hakimiyyəti illərində ciddi nəzarət altında olan kitab çapı bəzi hallarda 500 nüsxə, bəzi hallarda (sovet ideologiyasını təbliğ etdiyi zaman) yüz min tirajlarla çap olunduğu halda, müstəqillik illərində sabit bazar münasibətlərinə uyğunlaşmağa başlayır. Doğrudur ki, azad bazar münasibətlərində kitab məhsulu ilə manipulyasiya imkanlarına yol verməyən müvafiq strukturlar bir sıra hallarda bazara müdaxilə edir, tənzimləyici addımlar atırdı. Nəticədə, 2000-ci illərdə aşağıdakı rəqəmlər Azərbaycanda kitab məhsulunun ümumiləşdirilmiş tiraj xüsusiyyətlərini ifadə etməyə başladı.

Cədvəl №1

	Çap məhsullarının xarakteri	Tirajı	Dil göstəricisi	Ödəniş şərtləri
1	Dövlət sifarişi ilə çap olunan kitablar	10000-25000	Azərbaycan	Ödənişsiz
2	Dövlət qurumları tərəfindən dəstəklənən nəşrlər	1000-5000	Azərbaycan	Ödənişli və ödənişsiz
3	Müəlliflər tərəfindən çap olunan nəşrlər	300-500	Azərbaycan	Ödənişli

XXI əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycanda çap məhsullarının tirajlanması sabit rəqəmlərlə ifadə olunmağa başlanır. Kitab bazarını monitoring edən ictimai birliklərin verdiyi məlumatlara görə, cədvəl №1-də göstərilən rəqəmlər diqqəti cəlb edir.

Dövlət sifarişi ilə çap olunan kitab məhsulu istehlak bazarında kitaba olan ehtiyacı ödəyir, möhtəkiriyyə və sui-istifadəyə yol vermir. Kitab məhsulunun istehlak ehtiyaclarını ödəmək məqsədi ilə yüksək tirajlarla çap olunan dövlət sifarişli nəşrlərin kitabxanalara və məktəblərə pulsuz verilməsi ilə kitab bazarındakı boşluğun böyük bir hissəsini doldurur. Bununla yanaşı, bir çox dövlət strukturları və şirkətlər vaxtaşırı sosial-humanitar təyinatlı kitabların çap olunmasını maliyyələşdirir və sponsor dəstəyi göstərməklə nəfis nəşrlər kitab bazarına daxil olur. Bu nəşrlər də sponsor dəstəyi ilə nəşr olunduğuna görə istehlak bazarının şərtlərinə uyğun gəlir. Fiziki şəxslərin və müəlliflərin çap etdiyi kitab məhsullarının ad göstəricisi geniş olsa da, tiraj göstəricilərinə görə rəqəmlər hesab edilə bilər [9].

Etiraf olunmalıdır ki, kitab yayımı müəssisələri əsasən Bakı şəhərində yerləşir və kitab yayımı prosesinin çox böyük hissəsi məhz burada baş verir. Lakin qeyd olunmalıdır ki, son beş ildə Azərbaycanda onlayn kitab yayımı xeyli genişlənmiş və ölkənin bütün istiqamətlərində kitab yayımı işini həyata keçirirlər. Heç şübhəsiz yaxın zamanlarda onlayn kitab yayımı kitab ticarətinin böyük hissəsini öz əlinə alacaq və kitab mağazaları bu istiqamətdə yeni servis formalarının tətbiqi hesabına ayaqda qala biləcək. Beynəlxalq təcrübə bunu sübut edir.

Problemin kontent analizi. Ümummilli lider Heydər Əliyevin ilk dəfə “Kitabxana işi haqqında” (25 dekabr 1998-ci il); “Nəşriyyat işi haqqında” (30 may 2000-ci il) və bu sahədə digər qəbul edilmiş qanunları Azərbaycançılıq fəlsəfi konsepsiyasına əsaslanmaqla müstəqil dövlətimizin kitabxanaçılıq və kitabçılıq işi sahəsində siyasətini formalaşdırdı, bu sahələr mədəni quruculuğun tərkib hissəsi kimi dövlətimizin diqqət və qayğısı nəticəsində uğurlu inkişaf yoluna qədəm qoydu. Bu qanunlar kitab nəşrinin genişlənməsində, nəşriyyat müəssisələrinin fəaliyyətlərinin təşkilində və inkişaf etdirilməsində böyük əhəmiyyətli rol oynadı. “Nəşriyyat işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun nəşriyyat işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri: nəşriyyat işi sahəsində sərbəstliyin təmin edilməsi; nəşriyyat işinin maddi-texniki bazasının, təşkilati və hüquqi elmi əsaslara söykənməsi; kitab nəşrinin inkişafına yardım edilməsi; nəşriyyat işinin inkişafına dair dövlət proqramının hazırlanması və həyata keçirilməsi; Azərbaycan xalqının klassik irsi və milli-mənəvi sərvətləri sayılan əsərlərin dövlət sifarişi əsasında nəşrinin həyata keçirilməsi; nəşriyyatın maddi-texniki bazasının genişləndirilməsinin, poliqrafiya sənayesinin inkişafının, nəşriyyat məhsullarının satılmasının

stimullaşdırılması və s. respublikamızda nəşriyyat fəaliyyətinin dinamik inkişafına kömək etdi [7, s.522-526].

Azərbaycanda 1920-ci ildə yaradılmış Kitab Palatası 2002-ci ildə Milli Kitabxananın şöbəsi olaraq fəaliyyətini davam etdirməyə başladı. Respublikada kitab məhsulunun geniş palitrasını müəyyən etmək üçün Kitab Palatasının illik bülletenlərinin təhlil olunması vacibdir. Təəssüflə qeyd olunmalıdır ki, məcburi nüsxələr haqqında qanunun icra mexanizmi tətbiq olunmadığı səbəbdən Kitab Palatası çap məhsullarının nüsxələrini sistemli şəkildə almır. Bu kimi faktları ictimai təşkilatların çap etdirdiyi “Yeni nəşrlər” bülleteni ilə Milli Kitabxananın fonduna daxil olunmuş nəşrlərin müqayisəsi də təsdiq edir.

“Yeni nəşrlər” bülletenləri də mütəmadi çap olunmadığı səbəbindən Azərbaycanda kitab məhsulunun tam mənzərəsini əldə etmək çətinidir. Lakin humanitar sahələrdə kitab nəşrinin genişləndiyi bu bülletenlərdə özünü aydın göstərir. Eləcə də kitab bazarını monitorinq edən ictimai qurumların məlumatına görə humanitar yönümlü ədəbiyyatın kütləsi kitab bazarında dərslik və dərs vəsaitlərindən sonra üçüncü yerdə müəyyənləşir. Bununla yanaşı, ölkəmizdə kitab məhsulunun ümumiləşdirilmiş mənzərəsini müəyyən etmək mümkündür. Bu gün Azərbaycanın aktiv oxucusu Azərbaycan dili ilə yanaşı, rus, türk və ingilis dillərində mütaliə etmək imkanlarına malikdir və bu baxımdan Azərbaycanın kitab bazarında müvafiq dillərdə ədəbiyyatın xüsusi kütləsi çap məhsulunun yalnız 6-10%-ni təşkil edir. Kitab bazarının sistemli monitorinqi nəticəsində müəyyən edilir ki, rus və ingilis dillərində əsasən dilçiliyə dair kitablar, rus və türk dillərində bestsellerlər, romanlar, hekayə və poeziya nümunələri, ingilis dilində xüsusi tədris ədəbiyyatı, eləcə də rus dilində elmi-pedaqoji ədəbiyyata daha çox tələbat mövcuddur.

Xüsusilə qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycanda qadağan olunmuş kitablar anlayışı yoxdur. Dünyanın bir çox ölkələrində qadağan olunmuş kitabların hər il siyahısı çap olunduğu halda Azərbaycanda kitab məhsulu sərbəst dövriyyə edir, yalnız dini mövzulu ədəbiyyatın dövlət tərəfindən tənzimlənməsi və xüsusi kitab satış müəssisələrində yayım olunması tələb edilir [10].

Cədvəl №1-də göstərilən üçüncü sətirdə göstərilən “Müəlliflər tərəfindən çap olunan nəşrlər” mövzusuna görə də geniş sahələri əhatə edir. Bu kateqoriyaya şəxsi yaradıcılıq məhsulları, həvəskar poeziya və nəsr nümunələri və bir sıra dar təyinatlı ədəbiyyat daxildir.

Azərbaycanda akademik nəşrlərin tirajları da sahələrindən asılı olaraq 300-500 nüsxə təşkil edir. Bu tiraj uzun illərlə formalaşmış və nəhayət, müəyyənləşmiş ölkədaxili istehlak bazarının normalarını ifadə edir. Elmin müxtəlif istiqamətlərinə dair hər il Azərbaycanda müxtəlif nəşriyyatların kitab məhsulu ölkənin elmi, elmi-pedaqoji ədəbiyyata ehtiyacını ödəyir.

AMEA-nın “Elm” nəşriyyatı ilə yanaşı, ali məktəblərin nəşriyyat fəaliyyəti son on ildə təhsilin informasiya təminatını uğurla yerinə

yetirməkdədir. Ali təhsil sistemində fundamental fənlər üzrə dərsliklərin və tədris planlarının hər beş ildə yenilənməsi eyni zamanda yeni tədris ədəbiyyatının çap olunmasını stimullaşdırır.

Müstəqil Azərbaycanda əsas ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş mədəni siyasət onun layiqli davamçısı ölkəmizin prezidenti İlham Əliyev tərəfindən müvəffəqiyyətlə davam etdirilməkdədir. Prezident İlham Əliyevin 2004-cü ildə imzaladığı “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında”, “2005-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərinin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” və “Azərbaycan Respublikasında kitabxana informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə dövlət proqramı” kimi böyük strateji əhəmiyyət kəsb edən sərəncamları və dövlət proqramları bu mənada diqqətəlayiqdir. Bu qanunlar Azərbaycanda nəşriyyat işinin inkişafında xüsusi rol oynadı. 2005-2006-cı illərdə respublikamızda bütün elm və bilik sahələrinə dair (eləcə də humanitar elmlər üzrə) 1400-1500 addan çox kitab və kitabça, 10 milyon nüsxəyə qədər tirajla çap olundu. Kitabın nəşrində ad etibarilə artım nəzərə çarpırdı. Lakin ölkəmizdə tiraj siyasəti olmadığına görə artım nəzərə çarpmır. Belə bir faktı qeyd edim ki, cənab prezident İlham Əliyevin 2004-cü il 27 dekabr tarixli “2005-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərinin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” sərəncamına əsasən siyahıya 546 adda kitab daxil edilmiş və hər kitabın 25 min nüsxə tirajla çapdan buraxılması planlaşdırılmış, beləliklə də, 13 milyon 650 min nüsxə kitabın nəşr olunması nəzərdə tutulmuşdur. Bu kitablar 2005-2009-cu illərdə çapdan buraxılmış və pulsuz olaraq 46 respublika kitabxanasına hədiyyə edilmişdir. Qeyd edim ki, hədiyyə olunan kitablar AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının fondunun zənginləşdirilməsinə kömək etmişdir. Belə ki, 2005-ci ilin iyun ayınadək çap olunan 106 adda kitabdan 5500 nüsxə bu kitabxanaya daxil edilmişdir [8]. Bu, həm də ölkəmizdə kitab mübadiləsinin genişlənməsinə kömək etmişdir. Həmin kitablar arasında Azərbaycan yazıçılarının, dünya klassiklərinin əsərləri latın qrafikası ilə çap edilmişdir. Prezident İlham Əliyevin 150 cildlik “Dünya ədəbiyyatı kitabxanası” seriyasının çapdan buraxılmasına dair sərəncamı da kitab və kitabçılıq işinə dövlətimizin diqqət və qayğısının təzahürüdür [2].

Azərbaycanda humanitar sahələrdə kitab məhsulunun çap olunması dinamikası hər il dövlət rəhbəri tərəfindən elan olunan tarixi hadisələrin qeyd olunması ilə də səciyyəlidir. Belə ki, Azərbaycanda “Multikulturalizm ili”, “Nəsimi ili” və nəhayət, 2021-ci ili “Nizami Gəncəvi ili”nin elan olunması müvafiq mövzularda çox sayda kütləvi, elmi-kütləvi, elmi ədəbiyyatın çap olunması, müxtəlif dillərə tərcümə olunması ilə müşahidə olundu. Bu nəşrlərin də cədvəldə qeyd olunan tiraj xüsusiyyətlərinə malik olduğunu iddia etmək olar.

Nəticə

2000-ci illərdən başlayaraq Azərbaycanda ölkənin mədəniyyətini, inkişafını, mədəniyyətinin arxitekturasını, musiqisini təbliğ edən kitabların sayı bir tərəfdən genişlənilir, digər tərəfdən Azərbaycanı dünyaya tanıtdırmaq məqsədi ilə ingilis, rus, alman, fransız və ərəb dillərində tərcümələri yayılmağa başlayır. Bu növ kitabların nəfis poliqrafik icrasının olması bir tərəfdən onun maliyyə yükünü artırır, digər tərəfdən dövlət strukturlarının dəstəyi ilə çap olunduğuna görə bazar qiymətləri balanslaşdırılır və istehlak şərtlərinə uyğunlaşır.

Bu gün də insanların həyat və peşə fəaliyyətində kitab, ondan istifadə və ictimai mütaliə mühüm rol oynayır. İnformasiya əldə etməyin üsulları genişlənsə də, ictimai mütaliədə kitab hələ də öz mühüm yerini tutur. Eləcə də kitabın mədəni funksiyası da qorunub saxlanılmaqdadır.

Çap məhsullarının tirajlarının artırılması məqsədi ilə dünyada tətbiq olunan təcrübənin də öyrənilməsi çox əhəmiyyətlidir. Bu gün müasir PR texnologiyalarının tətbiqi ilə bədii ədəbiyyatın təbliği vasitəsi ilə tirajların artırılması mümkündür və bunun çox sayda nümunələrini görə bilərik. Lakin bionika, nanotexnologiyalar, mikologiya sahələrində çap olunmuş elmi kitablar və xüsusi təhsil məqsədli dərslərin təbliği onun tirajının artmasına səbəb olmayacaq, yalnız tərtibatçı və müəlliflərinin təbliğini həyata keçirəcək. Məlumdur ki, bir çox sahələrə dair ədəbiyyat o sahənin mütəxəssislərinin istifadəsi üçün faydalı rasionallıq prinsipinə uyğun müəyyənləşir [11].

Müasir dövrdə Azərbaycanda kitab məhsulunun tirajı nə az, nə də çox anlayışları ilə qiymətləndirilə bilməz. Kitab məhsulu faydalı rasionallıq statistikası ilə qiymətləndirilməlidir. Faydalılıq əmsalının yüksəlməsi ölkədə mütaliənin artması və intellektual səviyyənin yüksəlməsini göstərə bilər.

Bədii ədəbiyyatın tirajlanmasının faydalı rasionallıq faizini müəyyən etmək üçün əgər əhalinin müvafiq qrupunu konkret nəşrin tirajına bölməklə maraqlı göstəricilər əldə etmək olar. Eləcə də akademik fəaliyyət göstərən qrupun hər il çap olunmuş elmi nəşrlərini və monoqrafiyalarını tirajına bölməklə akademik aktivliyi müəyyən etmək olar. Qeyd olunan nəzəri təhlil ilə yanaşı, real kitab bazarının monitorinqi ölkənin elmmetrik tədqiqatları üçün də keyfi informativ material verir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Aslan K.* Müasir şəraitdə nəşriyyat işinin aktual problemləri // “İnformasiya cəmiyyəti və kitabxana-informasiya fəaliyyəti” Respublika elmi konfransının materialları (Bakı Dövlət Universiteti, 20 dekabr 2012), Bakı, 2012, s.12-16
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə 2004-cü ildə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısı / “Respublika” qəz., Bakı, 2004, 13 yanvar

3. Birillik Azərbaycan kitabıyyatı. 1982. Bakı: Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası, 1983, 228 s.
4. Birillik Azərbaycan kitabıyyatı. 1984. Bakı: Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası, 1985, 235 s.
5. Birillik Azərbaycan kitabıyyatı. 1986. Bakı: Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası, 1988, 223 s.
6. *Kazimi P.* Kitab yayım mədəniyyəti bu gün // *Kitabxana.az*, 2011, №5
7. Nəşriyyat işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (30 may 2000-ci il). Azərbaycan Respublikasının Qanunlar külliyyatı, III kitab. Bakı: Qanun, 2001, s.522-526
8. *Rzayeva S.* AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasında ədəbiyyatın komplektləşdirilməsi məsələləri // *Elmi əsərlər*, AMEA MEK 80, bur.6, B., 2005, s.69-78
9. *Usubaliyev O.* Müasir dövrdə kitabçılıq işi və onun problemləri // *Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal*, Bakı, 2015, №2 (37), s.85-88
10. *Полываноский С.Ф., Успенский В.В.* Организация и техника торговли книгой. М.: Книга, 1992, 223 с.
11. *Alguliev R.M., Mahmudova R. Sh.* Information Culture Formation as The Most Promising Direction of Individual' s General Culture // *International Journal Modern Education and Computer Science*, 2015, №3, pp.54-61

Redaksiyaya daxil olub 09.11.2023